

7.4 Druhá světová válka (1939 – 1945) a její vliv na 2. polovinu 20. století

7.4.1 Bojující strany

7.4.2 Příčiny

7.4.3 Místo války v dějinách vojenství

7.4.4 Předehra k válce

7.4.5 První etapa války (1939 – 1941): Expanze Osy a jiné události

7.4.5.1 Přepadení Polska Německem a německo-sovětské dobytí polského státu (1939)

7.4.5.2 Podivná a Zimní válka (1939 – 1940)

7.4.5.3 Německá expanze v západní Evropě a ofenziva Itálie ve východním Středomoří (1940)

7.4.5.4 Sovětská anexa v Pobaltí a Černomoří (1940)

7.4.5.5 Letecká bitva o Británii (1940)

7.4.5.6 Britské vítězství ve východní Africe (1940 – 1941)

7.4.5.7 Život na území okupovaném Osou a protifašistický odboj

7.4.5.8 Situace v protektorátu a československý druhý (protifašistický) odboj

7.4.5.9 Úspěšný postup Německa a Itálie na Balkáně (1941)

7.4.6 Druhá etapa války (1941 – 1942): Vrchol moci Osy

7.4.6.1 Invaze Osy do Sovětského svazu a jeho zapojení do koalice Spojenců (1941)

7.4.6.2 Vstup Japonska a Spojených států do války: japonský útok na Pearl Harbor (1941)

7.4.6.3 Německá ofenziva na jihovýchodě a japonské ovládnutí Tichomoří

7.4.6.4 Nacistické koncentrační tábory

7.4.6.4.1 Holokaust

7.4.6.4.2 Represe vůči odboji

7.4.6.5 Československý atentát na Reinharda Heydricha a nacistické vyhlazení Lidic a Ležáků (1942)

7.4.7 Třetí etapa války (1942 – 1943): Přelom ve válce: Midway, El Alamein, Stalingrad, Sicílie, Kursk

7.4.8 Čtvrtá etapa války: Postupný kolaps Osy (1943 – 1945)

7.4.8.1 Teheránská konference Velké trojky (1943)

7.4.8.2 Československá odbojová diplomacie (1943 – 1944)

7.4.8.2 Vyhnání armád Osy ze Sovětského svazu (1944)

7.4.8.3 Vylodění západních Spojenců v Normandii (operace Overlord) (1944)

7.4.8.4 Spojenecký postup v Evropě (1944 – 1945)

7.4.8.5 Spojenecká iniciativa v Tichomoří (1944 – 1945)

7.4.8.6 Začátek osvobození Československa (1944)

7.4.8.7 Jaltská konference (1945)

7.4.8.8 Sovětské dobytí Berlína (1945)

7.4.8.9 Boj o Prahu (1945)

7.4.8.10 Postupimská konference (1945)

7.4.8.11 Divoký odsun Němců (1945)

7.4.9 Pátá etapa války (1945): Spojenecké vítězství nad Japonskem v Tichomoří

7.4.1 Bojující strany

Druhá světová válka trvala 6 let a zasáhla prakticky všechny světadíly. Ani to však nevysvětlí, proč je stále znovu vydatně připomínána, ačkoli řady jejích přímých pamětníků (natož účastníků) se již rychle tenčí. Druhá světová válka totiž **zaujímá v dějinách bojových konfliktů zcela ojedinělé místo**, a to především z těchto důvodů:

a) Druhá světová válka ukázala, že mnohé **sporné mezinárodní otázky nebyly po r. 1918 vyřešeny**; konflikt mezi zastupitelskou demokracií a jejími nepřáteli jen pokračoval.

b) Druhá světová válka zasáhla – zejména v Evropě – **populaci**, která už **začínala věřit v ideu věčného míru**; ukázalo se však, že vinou velmocí jde jen o iluzi.

c) **Válka** vpadla s nepředstavitelnou **brutalitou** do společnosti, která již žila **běžným životem**; **hrozby smrti a kruté strádání** přinesly vážné psychické trauma lidem, kteří se dosud zcela orientovali na poklidnou práci, na studium, rodinný i společenský život, sport, zábavu apod.

d) Válečné operace útočících států byly spojeny se **šířením fašistické diktatury**; **obyvateľstvo** muselo těžce **volit mezi pouhým přežíváním, kolaborací s nepřítelem nebo účinným odporem**.

e) Zatímco v První světové válce bylo civilní obyvatelstvo ohroženo jaksi na okraji frontových bojů, ve Druhé světové válce byl **rozdíl mezi frontou a zázemím** mnohem **menší** (celkové ztráty na životech byly mezi civilisty výrazně vyšší než mezi vojáky); běžným důsledkem postupu fašistického válečnického bloku se staly **přesídlování či fyzická likvidace různých skupin obyvatel v řádu statisíců a milionů**; něco takového a v tomto rozsahu světové dějiny do té doby nezažily.

f) Válka měla **tvrdý dopad na ekonomiku, školství, kulturu apod.** a přinášela také **masivní válečnou propagandu**.

Trosky rozbombardované katedrály v britském Coventry patří k nejproslulejším památkám Druhé světové války.

Druhé světové války se zúčastnilo 61 států (některé však hlavně diplomaticky). Obě **válčící strany** se z velké části shodovaly s Ústředními mocnostmi a Dohodou z První světové války, ale existovaly také státy, které přešly k opačné straně (Itálie, Japonsko). Ubylo neutrálních států. Leckteré válčící státy vstupovaly do války teprve postupně nebo neválčily po celou dobu:

1. Osa: válečný **fašisticko-militaristický blok**, který válku rozpoutal. Jeho páteř tvořily 3 velmoci: **Německo** (od let 1938 – 1939 rozšířené o Rakousko a o Českou zemi), **Itálie** (se svými koloniemi, s Etiopií okupovanou od 1936 a s Albánií okupovanou od jara 1939) a **Japonsko** (1910 anektovalo Koreu). K této Ose Berlín–Řím–Tokio se přimkly další státy: Maďarsko, Rumunsko, Bulharsko, Slovensko (samostatné od března 1939), Chorvatsko (osamostatnilo se 1941 od Jugoslávie), Finsko, Thajsko, Mandžusko (severovýchodní Čína, loutkový stát vzniklý 1932, existoval z vůle japonských okupantů).

2. Spojenci: válečný **demokraticko-komunistický blok**, který vznikl velmi postupně až v průběhu války především ze zemí napadených Osou: **Velká Británie** (nejdéle válčící stát Druhé světové války – bojovala od 3. 9. 1939), **Francie** (její první bojové akce se odehrály na jaře 1940, ale severní polovinu země včetně Paříže tehdy obsadilo Německo a tato okupace vydržela až do 1944), **Sovětský svaz** (od června 1941), **Spojené státy** (od prosince 1941), **Čína**, Polsko (jeho přepadením ze strany Německa 1. 9. 1939 válka vypukla), britská dominia Austrálie, Nový Zéland, Jižní Afrika, Kanada, britské kolonie (Britské Somálsko, Indie, Barma aj.), francouzské kolonie (dnešní Alžírsko, Tunisko, Senegal, Čad aj.), Egypt, Belgie, Nizozemsko, Lucembursko, Dánsko, Norsko, Řecko, Jugoslávie (bez Chorvatska), odbojová hnutí Poláků, Čechoslováků, Francouzů, Jugoslávců, Albánců, Rumunů aj.

7.4.2 Příčiny

1. Druhou světovou válku rozpoutaly politické síly, které se rozhodly **zvrátit proces liberalizace a demokratizace moderní společnosti**.

2. **Politické uspořádání demokratických států** považovali strůjci války za pokrytecké, neboť ve skutečnosti sloužící **nadvládě hrstky vlivných boháčů (plutokratů)**, a přitom bezbranné proti **světovládnému spiknutí Židů a bolševiků**.

3. **Tvrdé podmínky pařížských mírových smluv** velmi zkomplikovaly především Němcům nadějně vyhlídky do budoucna. Podobně se cítili kráceni i Italové a Japonci, kteří sice patřili po r. 1918 k vítězným národům, ale viděli, že jiné velmoci na válce vydělaly více.

4. Světová hospodářská krize vyprodukovala nedůvěru ke schopnosti demokratických vlád řešit tíživé sociální problémy.

5. Rozšířilo se přesvědčení, že neschopnost lidu evropských národů čelit celému tomuto zhoubnému vývoji je dána z velké části tím, že tyto **národy jsou kontaminovány** – biologicky i kulturně – **příslušníky národů jiných, často méně hodnotných. Nenávist** se tu obrací **především proti Židům**: ti jsou spojováni jak s odlišnou, svěbytnou kulturou, tak i s nadnárodním podnikáním a s mezinárodním komunismem.

6. Předpokládalo se, že v tradicionalisticky založených významných i středostavovských rodinách existují – a jsou připraveny vyniknout – **osobnosti s vůdcovskými schopnostmi**, které mohou vládou pevné ruky sjednotit nejen svou zemi, ale dokonce celý kontinent či svět.

7. Dosáhnout tohoto cíle je prý nyní možné: jde jen o to, **spojit antimodernistické myšlení s využitím nejmodernější techniky**, především na poli zbrojním a válečném.

8. Fašistické a militaristické diktatury byly **podporovány velkopodnikatelskými kruhy** svých zemí: zbrojení umenšilo nezaměstnanost a nastartovalo ekonomický růst, vypjatý nacionalismus (i rasismus) směřoval společenské frustrace vůči menšinám, zatímco většinu obyvatelstva přesvědčoval o souladu jejich zájmů s držiteli moci.

9. Britská a francouzská **politika appeasementu** již **nedokázala hrozbu války odstranit**: naopak utvrdila především hitlerovský režim v přesvědčení, že západní demokracie jsou vnitřně slabé a na mezinárodním poli v defenzivě.

10. Strůjci války mohli – při vědomí série konfliktů, které rozpoutali a úspěšně vedli od počátku 30. let – **chápat Druhou světovou válku** nikoli jako nové dramatické střetnutí, ale **jako dovršení vývoje**, který již započal.

7.4.3 Místo války v dějinách vojenství

1. Ve Druhé světové válce se dále rozvinuly **všechny tendence**, které se objevily jako nové v **První světové válce**. Kromě toho však válka 1939 – 1945 měla i některé **další rysy**.

2. Osa oživila a uplatnila **inovovanou strategii bleskové války**: rychlé manévrování bylo jedním ze základních předpokladů válečného úspěchu (proto také výrazně ubylo zákopových bojů).

3. Klíčovou zbraní se stalo letectvo, které se dělilo na **taktické** (především stíhací) a **strategické** (především bombardovací): to je počátek vývoje vrcholícího kolem r. 2000, kdy válka vedená ze vzduchu znamená základní a neúčinnější způsob válčení. Za Druhé světové války stíhačky narušují postup pozemních vojsk i přepravu vojenského materiálu, bombardéry obracejí v sutiny pevnosti, nádraží i celá města. Letadla svými rozměry a letovými vlastnostmi výrazně překonávají předválečné letectví. Zároveň se ovšem zkvalitňuje i **protiletectvá ochrana**.

4. Objevuje se **nová vojenská technika: letadlové lodě** (prudce zvyšující rychlost i dosah námořních operací), **raketové střely** (sovětské raketometry Kat'uška na nákladních autech nebo německé balistické V-1 a V-2 s doletem až 300 km), **radary** pro sledování vzdušného prostoru i mořské hladiny za snížené viditelnosti.

5. Obě válčící strany usilovaly o **sestrojení jaderné (atomové) bomby** se superničivým účinkem (tlaková vlna, žár, radioaktivní záření). Úspěšní nakonec byli Spojenci.

6. V celé válce **nebyly** do bojů **nasazeny chemické zbraně**. Ovšem s **využitím jedovatého plynu** se nacisté dopouštěli – v koncentračních táborech – **hromadného vyvražďování** milionů obyvatel z okupovaných území.

7. Velmi významnou úlohu sehrála **vojenská špionáž** (a kontrašpionáž), do níž se zapojovali i odvážlivci z řad civilistů.

8. Německá branná moc se opírala nejen o armádu, ale i o špičkově vyzbrojené a početné útvary až fanaticky zaujatých stranických ozbrojenců **SS**, jejichž vůdce nakonec zastávali mnohá prominentní místa v celém systému nacistické vlády v Evropě. Pozemní armáda wehrmacht a SS úzce spolupracovaly s tajnou policií **gestapem**.

9. Na druhé straně **Spojenci** při svém postupu využívali **součinnost s odbojovými skupinami** na okupovaných územích a sami je podporovali.

10. Základním předpokladem konečného vítězství byl dostatečný **přístup ke zdrojům energetických surovin, především k ropě**. Osa byla v tomto souboji zřetelně znevýhodněna a reagovala na to plánováním ambiciózních útočných operací.

7.4.4 Předehra k válce

Poté, co Velká Británie a Francie fakticky nereagovaly na německou likvidaci zbytku Československa, **vzrostla hrozba další expanze Německa na východ**. **Sovětský svaz** tedy oživil záměr **posunout svou evropskou hranici na západ** tak, aby odpovídala situaci z r. 1917.

Sami Němci ovšem hleděli jakýkoli útok proti některé z velmocí nejprve dobře připravit. V létě **1939** tedy nabídli Rusům řešit aktuální vzájemné vztahy na smluvním základě. **23. srpna** v Moskvě ministři zahraničí **Joachim von Ribbentrop** a **Vjačeslav Molotov** podepsali **německo-sovětskou smlouvu o neútočení**. Se smlouvou souvisely další **podobné dokumenty: obchodní dohoda** (sovětské suroviny a obilí za německé výrobky, technologie i zbraně) a **tajný dodatek o rozdělení sfér pro vlivové ovládnutí či přímou anexi pobaltských zemí**: Německo si nárokovalo Litvu, a Sovětský svaz Lotyšsko, Estonsko a Finsko; navíc si obě velmoci měly rozdělit Polsko, a Sovětský svaz ještě plánoval získat rumunskou pohraniční oblast Besarábii (před r. 1917 součást Ruska).

31. srpna 1939 došlo k zinscenovanému konfliktu na německém rozhlasovém vysílači **Gliwice** v těsné blízkosti hranice s Polskem. Vysílač přepadla skupina německých ozbrojenců v polských uniformách a odvysílala odtud krátký antiněmecký text v polštině. Na místo Němci zároveň přivezli několik koncentračnických vězňů rovněž oblečených jako Poláci a u vysílače je zastřelili. Celá akce tak vypadala jako polské násilné narušení německého území.

7.4.5 První etapa války (1939 – 1941): Expanze Osy a jiné události

7.4.5.1 Přepadení Polska Německem a německo-sovětské dobytí polského státu (1939)

1. září 1939 za úsvitu **německá armáda vpadla do Polska**, čímž začala **Druhá světová válka**. Adolf Hitler vzápětí akci veřejně zdůvodnil údajnou polskou agresí.

První výstřely války vypálila **německá bitevní loď Schleswig-Holstein** na nevelkou **polskou pevnost Westerplatte** u ústí gdaňského přístavu. **Útok Němců proti Polsku** směřoval ze západu, z Východního Pruska i ze Sudet. Ve Westerplatte dvě stovky Poláků hrdinně odolávaly mnohonásobné německé přesile celý týden, než se musely vzdát.

Druhá světová válka právě začíná...

Během 2 týdnů **německé ozbrojené síly z velké části zničily** statečně se bránící **polskou pozemní armádu** (dokonce ještě s jednotkami jezdeckva) **i letectvo**.

3. září Velká Británie a Francie vyhlásily válku Německu. Britská letadla pak bombardovala několik německých cílů a naopak německé ponorky začaly torpédováním potápět britské lodě. Francie proti Německu nebojovala a mnoho zemí, od Spojených států po Itálii, vyhlásilo neutralitu.

17. září Rusové zaútočili na východní Polsko. Zde rychle přemohly další části **polského vojska**. Polská vláda a prezident Ignacy Mościcki emigrovali přes Rumunsko do západní Evropy.

28. září kapitulovala před Němci Varšava. Týž den se v **Moskvě** konalo druhé **jednání ministrů zahraničí Ribbentropa a Molotova**. Podepsali další **německo-sovětskou smlouvu**, tentokrát **o hranicích a přátelství** (německo-sovětské sousedství se obnovilo po 20 letech). Smlouva – opět s tajným dodatkem – mírně upravila sféry vlivu obou velmocí.

Pokud jde o **Polsko**, **západní část** státu byla **anektována Německem** a **východní část Sovětským svazem**. Ze **středního Polska** se stal **německý Generální gouvenernement**, v němž nacisté nastolili ještě tvrdší poměry než v protektorátu.

V letech **1939 – 1940** v rámci úsilí o faktickou likvidaci polského národa **Němci povraždili asi 70 tisíc polských důstojníků a intelektuálů** (operace *Tannenberg* a *Intelligenzaktion*) a **Rusové asi 25 tisíc** (nejznámější z těchto hromadných poprav se označuje jako *Katyňský masakr*). Němci vyhnali z domovů téměř 2,5 milionu Poláků kvůli chystané germanizaci regionu, Rusové deportovali do sovětského Kazachstánu asi 60 tisíc Poláků. V **německých záborech Polska** ovšem **vyhlazovací úsilí pokračovalo**: Poláci jím byli v následujících letech postiženi relativně nejvíce ze všech válčících národů.

7.4.5.2 Podivná a Zimní válka (1939 – 1940)

Německo-sovětské přátelství, zpečetěné polskou krví, umožnilo Stalinovi významně rozšířit **sovětský přístup k Baltickému moři**.

První akcí s tímto cílem se stala **Zimní válka (1939 – 1940)**. Když finská vláda odmítla požadavek Moskvy na zřízení sovětských vojenských základů v některých finských přístavech, **Sovětský svaz zaútočil na Finsko** po celé délce společné hranice. Invaze vyvolala pobouření světové veřejnosti a **Sovětský svaz byl vyloučen ze Společnosti národů**. V tvrdých zimních podmínkách Finové způsobili sovětské armádě mnohonásobně větší ztráty, než sami utrpěli, a statečným bojem ubránili svou zemi s výjimkou jejího jihovýchodního okraje (blízko sovětského Leningradu) a nevelkého arktického území: obě oblasti museli postoupit Sovětskému svazu. Na okraj: finští vojáci používali a světově zpopularizovali jako nouzovou, ale účinnou protitankovou zbraň zápalnou láhev, kterou, nazvali *Molotovův koktejl*.

V západní Evropě bylo období **od podzimu 1939 do jara 1940** naplněno jen občasnými nevelkými střetnutími na moři a ve vzduchu mezi Brity a Němci. Pro tuto atmosféru napjatého očekávání se vžily názvy *drôle de guerre* (**podivná válka**), *phoney war* (směšná válka) nebo prostě *sitzkrieg* (válka vsedě). Jedinou větší akcí v této době byla (13. prosince 1939) **první námořní bitva** Druhé světové války: odehrála se v jihoamerickém atlantickém zálivu **La Plata**, zúčastnily se jí 2 německé a 3 anglické bitevní lodě a skončila tím, že Němci sami potopili svoji těžce poškozenou loď *Graf Spee*, která v předchozích měsících potopila či zajala 9 britských lodí.

Během Podivné války se ovšem Spojenci i Osa připravovaly na brzké rozsáhlé horké válčení; ve Francii **padla vláda mnichovana Daladiera**.

7.4.5.3 Německá expanze v západní Evropě a ofenziva Itálie ve Středomoří (1940)

9. dubna 1940 německá vojska **vpadla do Dánska a Norska**. Cílem Němců bylo vytvořit si v severských přístavech podmínky pro další expanzi dál na západ (především do Velké Británie) a ovládnout důležitý severonorský přístav **Narvik** – překladiště švédské železné rudy pro Německo.

Dánsko bylo obsazeno během jediného dne. V **Norsku** trval boj déle: norskou armádu podpořili Britové (ti navíc obsadili Island), Francouzi, a dokonce oddíly Poláků, a obráncům pomáhal i členitý terén. **Německé námořnictvo** však disponovalo **silnou leteckou podporou**, kterou Spojenci postrádali. Na začátku května úspěšné německé dobývání Norska prakticky skončilo. 5. května

v Londýně vznikla norská exilová vláda v čele s králem Haakonem VII. Jen Narvik se bránil až do 10. června, než kapituloval; Spojenci byli odtud evakuováni. Němci zřídili v Norsku okupační správu, jíž podléhala loutková norská vláda v čele s **Vidkunem Quislingem**; jeho příjmení se v mnoha jazycích stalo synonymem pro kolaboranta spolupracujícího s nepřátelskou mocí.

10. května 1940 Německo zahájilo masivní útok na západ, přičemž uplatnilo **blitzkrieg** se všemi jeho přednostmi. Mezi veliteli tažení **proti Francii** vynikl největší stratég bleskové války, generál tankových vojsk **Heinz Guderian**. S hrozbou nejmohutnějších úseků pevnostní **Maginotovy linie** na východní francouzské hranici se vypořádal tak, že ji prostě obešel útokem přes **Belgii** a pak jejím obráncům vpádl do zad.

Napadeno – a během pouhého týdne dobyto – bylo také **Nizozemsko a Lucembursko** (smutně proslulým se stalo německé rozbombardování nizozemského **Rotterdamu**).

Již první boje na nové, západoevropské frontě politicky smetly **britského premiéra Chamberlaina**, posledního aktivního appeasera. Na jeho místo nastoupil **sir Winston Churchill**. Pocházel ze šlechtické rodiny dlouhodobě činné v britské Konzervativní straně. Sám se ve vládní politice pohyboval od počátku 20. století. Jeho doménou se stalo vojenství (především námořnictvo), byl rozhodným zastáncem britské světové koloniální říše. Na konci 30. let vystupoval jako důrazný odpůrce appeasementu a zejména Mnichovské dohody.

Winston Churchill

Britské a francouzské letectvo podnikly úspěšné nálety na některé cíle v Německu. Při organizování francouzských obranných operací vynikl **generál Charles de Gaulle**. V bojích se po bok Francouzů postavila také britská armáda. Ovšem **10. června 1940** se do Druhé světové války zapojila na straně Osy **Itálie** a její vojsko proniklo na francouzskou stranu Alp.

Německý postup ve Francii byl drtivý. Britové využívali jako východisko pro své operace pevnostní enklávu **Dunkerque** na francouzském pobřeží Doverské úžiny. Němci však lokalitu obklíčili z pevniny a Spojenci (vedle Britů i někteří Francouzi a Belgičané) se museli **evakuovat přes moře do Británie**. V heroicky vedené operaci, kdy pod německou palbou pomáhali na svých člunech i angličtí rybáři, se na přelomu května a června podařilo evakuovat do bezpečí téměř 340 tisíc mužů. Šlo o cenný úspěch (**Dunkerský zázrak**), byť jejich výzbroj padla Němcům do rukou.

Vojáci wehrmachtu právě vypálili norskou vesnici / Dunkerský zázrak (obrazová rekonstrukce) / Snímek, který se stal symbolem jara 1940

14. června Němci dobyli Paříž. Ponižující **francouzská kapitulace** byla podepsána za Hitlerovy účasti **22. června** v tomtéž železničním vagonu a na téměř místě (u Compiègne), kde 11. listopadu 1918 německá kapitulace ukončila První světovou válku.

Němci (opět) anektovali Alsasko a Lotrinsko. Francie byla rozdělena: její přibližně **severní polovinu** včetně Paříže **okupovalo Německo**. V jižní polovině Francie vznikl nový **Francouzský stát** se sídlem ve středofrancouzském městě **Vichy**. Hlavou státu byl ultrakonzervativní maršál **Philippe Pétain**, někdejší úspěšný vojevůdce z První světové války. Vichystickému režimu podléhaly **francouzské kolonie** v západní Africe a Sýrie s Libanem.

Zároveň se odehrávaly velké změny také na opačném konci Evropy. Na podzim 1940 **Sovětský svaz** vnutil třem sousedním **pobaltským republikám, Litvě, Lotyšsku a Estonsku**, spojenecké smlouvy, na jejichž základě umístil sovětské vojáky v některých pobaltských přístavech a letištích. V červenci 1940 Moskva prostřednictvím těchto posádek iniciovala a úspěšně podpořila ve všech 3 státech **komunistické převraty**. Nové, bolševické pobaltské vlády okamžitě požádaly o **začlenění** svých států **do Sovětského svazu** a bylo jim promptně vyhověno. Ve stejné době Sovětský svaz **anektoval od Rumunska Besarábii** (zhruba dnešní Moldavsko).

7. Konkrétní cíle německé okupace

Němci vytvořili na okupovaných územích podobné **prostředí**, jaké panovalo od r. 1933 v samotném **Německu**. Češi to zažívali již od března 1939, vypuknutí války ovšem situaci ještě zdramatizovalo. **Okupanti sledovali v obsazených zemích několik cílů:**

- a) využít je jako vydatnou **ekonomickou základnu** pro německou válečnou expanzi;
- b) zcela nebo zčásti je připravit pro **germanizaci** – prováděnou nejen jazykovým apod. působením, ale také, ba především usídlováním německého obyvatelstva;
- c) rasově je **vyčistit** podle Norimberských zákonů;
- d) vydrancovat jejich **kulturní bohatství** ve prospěch německého nacismu;
- e) **omezit nebezpečí aktivního odporu** vůči okupaci.
- f) přeměnit je ve vojenské **nárazníkové pásmo** proti případným útokům na Německo.

8. Protektorát Čechy a Morava na počátku války

a) Každodennost protektorátního života

Konkrétní podobu života pod německou nacistickou okupací si ukážeme na příkladu **Protektorátu Čechy a Morava**. Jeho **obyvatelé** byli rozděleni do **3 skupin:**

(a) **občané německé národnosti:** automaticky se stávali občany Německé říše a v protektorátu získávali privilegované postavení: mohli zastávat (nadále či nově) výhodné pracovní pozice; mužům mladších ročníků ovšem hrozilo narukování do německé armády.

(b) občané české národnosti: dopadala na ně tíha všech plošných omezujících změn v zemi. Avšak na rozdíl od časů Rakousko-Uherska se jich netýkala vojenská služba (Hitler stanovil zásadu, že v německých ozbrojených silách budou sloužit jen etničtí Němci – početní omezení vojsk, které z toho vyplývalo, mělo být kompenzováno jistotou vysokého bojového nasazení).

(c) Židé (a Romové): nejdiskriminovanější část populace, fakticky zcela bezprávná a určená k postupné fyzické likvidaci.

Rozdělení bylo prováděno na základě povinného zkoumání rodinných rodokmenů. V nejisté době se stávalo, že některé rodiny z těch, které měly v příbuzenstvu nějakého Němce, se z kariérních důvodů dobrovolně přihlašovaly **k německé národnosti**: tento velmi krátkozraký krok se jim po válce těžce vymstil.

Gestapo nadále vyhledávalo, zatýkalo a k věznění či do koncentračních táborů předávalo osoby podezřelé z činnosti zaměřené proti okupantům.

Od června 1939 **Němci arizovali židovský majetek**, počínaje velkými firmami a lukrativními nemovitostmi. Postupně **zabavovali** také ty podniky a sídelní či administrativní objekty, které si nárokovali pro potřeby ozbrojených sil či okupačních úřadů. Jinak hospodářství zůstávalo v soukromých rukou, ale velké podniky včetně bank byly podřízeny **nucené správě**, která podle požadavků Německa určovala typ a objem produkce, směřování odbytu apod. Tato **regulace** byla – prostřednictvím centrálních protektorátních institucí – vnucena i středním a drobným podnikatelům. Během let 1939 – 1945 se **německá kapitálová účast** v protektorátu zvýšila desetkrát.

Byla zavedena **všeobecná pracovní povinnost**. **Zemědělci** dostali předepsáno, kolik vyprodukovaných potravin si mohou ponechat, vše ostatní odevzdávali za pevně stanovené výkupní ceny. Protektorát platil do Německa stále rostoucí **válečnou daň**: Německo tak získalo 43 tun měnového zlata. Protektorát vydával vlastní, ovšem podhodnocené peníze a poštovní známky.

Maloobchod byl svázán **lístkovým přidělovým systémem**: ten byl v protektorátu zaveden na podzim 1939 a týkal se potravin, textilu a obuvi. Pokud tedy zákazník přišel do obchodu, musel kromě peněz ještě odevzdat kupon s vyznačeným druhem příslušného zboží. Limity potravinové spotřeby byly skromné: dospělý Čech žijící ve městě si mohl týdně koupit 1200 g chleba a 900 g mouky, 500 g masa nebo masných výrobků, 210 g jedlých tuků, 2 litry mléka; říšští Němci dostávali přiděly nejvyšší, Židé nejmenší. Kvůli ovšem předražený černý obchod a rodiny z venkova tajně zásobovaly potravinami své příbuzné ve městech.

Byl razantně omezen provoz osobních aut. Nedostatek ropy se řešil výrobou pohonných látek z bramborového lihu a přestavbou automobilů na využívání **dřevoplynu**.

V protektorátu bylo předepsáno **noční zatemnění** – na ochranu před spojeneckými letadly. Byl **omezen společenský život**.

Nastala **přísná cenzura** (dokonce v hospodách se objevily nápisy žádající hosty, aby se nebavili o politice, a na každém rozhlasovém přijímači musel být připevněn tištěný lístek upozorňující, že poslouchání nepřátelského rozhlasu se trestá vězením nebo smrtí).

V Německu odvody mužů do armády vytvářely akutní nedostatek pracovních sil v říši. Byl kompenzován tím, že mladí lidé z okupovaných zemí byli podrobena **totálnímu nasazení**: museli organizovaně odejít do Německa, aby tam pracovali v německých továrnách. Praxe, která původně vypadala jako pracovní zkušenost, se ovšem postupem války měnila v drama: prudce se zhoršily pracovní i životní podmínky a totálně nasazení pracovníci byli stále častěji ohrožováni spojeneckými nálety. Za celou válku bylo totálně nasazeno **více než 600 tisíc mladých Čechů**.

Propaganda ovládla protektorátní **tisk, rozhlas i filmové týdeníky**. Veřejnost byla masírována také akcemi typu *Winterhilfe*: sběr rukavic, čepic, teplého prádla apod. pro německé vojáky bojující v zimních podmínkách. Ve **školách** nyní hodiny měly začínat árijským pozdravem a byla zavedena povinná němčina, zato byl zrušen dějepis a žactvo začalo sbírat odpadové suroviny. Protektorátní ministerstvo školství vytvořilo *Kuratorium pro výchovu mládeže v Čechách a na Moravě* jako mládežnickou organizaci vychovávající mladé Čechy k náklonnosti vůči germanizaci a nacismu.

Již od prvních let války se obyvatelé protektorátu a Sudet setkávali s přímým ohlasem válečných operací také prostřednictvím **válečných zajatců**, kteří – ubytovaní ve vojensky střežených táborech – pracovali nejčastěji na stavbách, v zemědělství a v lese. Například jenom v jižních Čechách bylo v době Druhé světové války více než 100 zajateckých táborů, přičemž v každém z nich žilo několik desítek zajatců: z více než 10 národností početně vynikali Francouzi.

b) 17. listopad 1939

Co to opravdu znamená žít pod nacistickou okupací, ukázali Němci již na podzim 1939 v Protektorátu Čechy a Morava. Všechno začalo 28. října: československý státní svátek se poprvé připomínal v době nesvobody. Na Václavském náměstí v Praze se uskutečnila velká, byť tichá demonstrace klidného odporu proti okupantům. Německé ozbrojené síly ji rozehnaly do okolních ulic a pak začaly do houstnoucích davů střílet. Tak byl zabit mladý pekařský dělník Václav Sedláček (1917 – 1939) a smrtelně zraněn student Karlovy univerzity, medik Jan Opletal (1915 – 1939). Opletalův pohřeb 15. listopadu se stal další mohutnou, důstojnou demonstrací českého odporu proti okupantům: v čele početného smutečního průvodu kráčeli vysocí představitelé univerzity včetně rektora Bedřicha Hrozného, světově proslulého asyriologa – cílem bylo zdůraznit, že nacisté bezprecedentně pošlapávají akademické svobody a ničí naděje mladých lidí.

Jan Opletal

Hitler osobně nařídil z Berlína brutální odvetu: 17. listopadu byly uzavřeny všechny české vysoké školy, německé ozbrojené síly přepadly pražské vysokoškolské koleje, 9 studentských aktivistů vzápětí

popravili zastřelením a v následujících dnech zatkli a do koncentračního tábora poslali 1 200 studentů. Události sami Němci hojně medializovali, takže 17. 11. 1940 v Londýně studentští představitelé různých národností vyhlásili 17. listopad Mezinárodním dnem studentstva.

Adolf Hitler na poradě v Berlíně 16. 11. 1939:

(...) 15. březen byl můj velký omyl. Lituji, že jsme s Čechy nenaložili jako s Poláky. Události 28. října a 15. listopadu ukazují, že Češi nezasluhují jiný osud... Nebudu se ostýchat do ulic postavit třeba i děla. Do každého hloučku se bude střílet kulomety. Bude-li ještě nějaká demonstrace, srovnám Prahu se zemí...

9. Protifašistický odboj

Pod pojmem *odboj* se rozumí takové **organizované úsilí (bojové či nenásilné) zaměřené proti státním institucím nebo cizím okupantům, které není realizováno pravidelnou armádou** (provádějí je tedy většinou civilisté). Pojem *odboj* je chápán jako **hodnotově kladný**: odbojáři

musejí počítat s tím, že exponenti vlády či okupační moci je naopak budou označovat za rozvratníky, zrádce, záškodníky, teroristy apod. Mezi terorismem a odbojem ovšem existuje zásadní rozdíl: odbojáři mají při svých akcích za výhradní cíl režimní představitele či ozbrojené síly (a dodávají tak naději běžné populaci), zatímco teroristé útočí primárně na bezbranné civilní obyvatelstvo a splnění svých cílů se snaží dosáhnout vytvořením všeobecné atmosféry strachu.

Jako odboj můžeme označit již protinapoleonské hnutí ve Španělsku či Rusku nebo protihabsburské úsilí některých středoevropských národů za První světové války. **Odboj za Druhé světové války** však svým rozsahem a významem představuje zcela **novou kvalitu**.

Základní formy protifašistického odboje byly tyto:

1. Výzvědná činnost ve prospěch Spojenců: vypadala často tak, že jejími koncovými aktéry byly stovky a tisíce zdánlivě obyčejných lidí: třeba pekařů, kteří shromažďovali informace prostě jen o tom, kolik chleba vozí každé ráno do německých kasáren ve své zemi. Tyto údaje předávali zasvěcenějším odbojářům, kteří je sumarizovali a tajnou cestou, nejčastěji skrytou vysílačkou (vojenskou nebo amatérsky vyrobenou) předávali do Londýna, kde z nich britští strategičtí odborníci vysuzovali informace o pohybu a početnosti německých ozbrojených sil a podle toho plánovali letecké útoky.

2. Skrývání pronásledovaných osob (unikajících odbojářů, uprchlých vězňů či zajatců nebo sestřelených spojeneckých letců): další odbojová činnost některých běžných občanů, často se však neobešla bez vniknutí do úřadoven: k ukořistění úředních formulářů, razítek apod. pro vytváření falešných osobních dokladů. Nacisté se snažili tomuto odboji čelit naprosto vážně míněnými výhrůžkami, že v případě odhalení bude potrestána – i smrtí – celá pomáhající rodina, včetně dětí.

3. Diverzní akce: útoky (nejčastěji výbušninami) ničící vojenská skladiště, železniční a silniční mosty, vojenská vozidla apod. Tyto akce početně narůstaly v době, kdy se k danému území přibližovala válečná fronta: cílem bylo ztížit postup nepřátelských vojsk vstříc Spojencům.

4. Útoky na osobnosti nepřátelského režimu: šlo o nejméně časté akce, ale každá z nich vyvolávala velkou pozornost: nejproslulejším příkladem se stal úspěšný atentát, kterým českoslovenští parašutisté poslaní z Británie zlikvidovali v Praze Heydricha; v závěru války sám Hitler čelil pokusu o atentát, který připravila skupina německých důstojníků.

5. Partyzánské hnutí: partyzáni jsou organizovaní nevojenští bojovníci, kteří na území kontrolovaném okupanty či kolaborantskou vládou vedou ozbrojený zápas proti nepříteli (od diverzních akcí až po otevřený boj). Postupem války Spojenci shazovali na padácích k partyzánům své vojenské důstojníky, aby partyzánskou činnost vedli a koordinovali. Vrcholem pak byly akce, kdy v jeden okamžik Spojenci zahájili ofenzivu na frontě a zároveň bránícím se armádám Osy začaly za zády vybuchovat mosty a vojenské vlaky. Partyzáni ovšem mohli žít a operovat jen v oblastech s dostatkem přírodních úkrytů, a tedy s řidším osídlením: od francouzských hornatin přes Českomoravskou vrchovinu a slovenské hory až po ruské lesy a divoký Balkán.

6. Šíření zakázaných informací: emigrantské vlády provozovaly pravidelné rozhlasové vysílání do okupované vlasti, kde pak odbojáři šířili prostřednictvím letáků apod. žádoucí informace o skutečné situaci na frontách či v zákulisí okupační moci.

7. Účast na špionáži: ačkoli výzvědná činnost byla záležitostí profesionálně připravených agentů, civilisté mohli pomáhat poskytováním úkrytů v bytech, podílem na vytváření falešných identit apod. Musíme ovšem přiznat, že také nacistická výzvědná služba (Abwehr) měla své agenty zejména v Anglii – vzhledem k tomu, že Londýn se stal útočištěm bezpočtu antifašistických emigrantů z kontinentu, úspěšný německý špión nemusel ani umět bezvadně anglicky.

8. Exilové vlády a zahraniční vojenské jednotky: vlády v exilu sídlily především v Londýně. Organizovaly vytváření vojenských jednotek ze svých občanů, kteří stihli emigrovat z okupované vlasti. Tyto jednotky působily v rámci britské a později i sovětské nebo americké armády, ale zdůrazňovaly svou svébytnost. Exilové vlády také podporovaly domácí odboj a připravovaly opětné převzetí moci po porážce Osy.

10. Československý odboj za Druhé světové války

Československý odboj proti fašismu patřil i ve světovém měřítku k velmi úspěšným hnutím odporu proti Ose. Důvody byly zejména tyto:

a) Češi a Slováci si byli vědomi, že jejich stát po stránce národnostních a sociálních práv, po stránce kulturní úrovně, historických tradic a ekonomického rozvoje patří mezi nejvyspělejší státy světa; Čechoslováci prostě **byli na svou republiku hrdí**;

b) Zánik československé demokracie se udál již před vypuknutím války, a proto také **počátky odbojových struktur** se tu vytvářely podstatně dřív – a důkladněji – než jinde v Evropě.

c) Mnozí **českoslovenští muži** byli – především z vojenské služby – **dobře** obeznámeni a **vycvičeni**, pokud šlo o střelbu, ovládání vojenské techniky a bojovou disciplínu a byli **připraveni** tyto schopnosti použít proti fašistickému nepříteli;

d) Čeští muži i ženy měli často za sebou léta v **Sokole, skautu** a podobných organizacích, takže disponovali potřebnou fyzickou zdatností i žádoucími morálně volnými vlastnostmi;

e) Leckteří Čechoslováci měli **zkušenosti ještě z prvního odboje** a dokázali je nyní aplikovat, byť i zde platilo, že dvě desetiletí časového odstupu – a z toho vyplývající úbytek sil – byly znát.

Struktura československého protifašistického odboje:

1. **Československá vláda v exilu:** byla nejvyšším orgánem celého československého odboje, oficiálně se nazývala *Prozatímní státní zřízení* (neboť tu nešlo jen o ministry) a za oficiální počátek její existence může být považován **červenec 1940**, kdy ji uznali Britové. Tvořili ji:

a) **Prezident republiky: Edvard Beneš;**

b) **Exilová československá vláda:** jejím předsedou byl předseda lidovců a prvorepublikový ministr, katolický kněz **Jan Šrámek** (jeho jmenování vycházelo vstříc pravému křídlu prvorepublikové demokratické politické scény). Dalšími významnými členy byli **Jan Masaryk** (1886 – 1948; syn T. G. M., od 1925 vyslanec ve Velké Británii, v exilové vládě ministr zahraničí), ministr národní obrany generál **Sergěj Ingr** (1894 – 1956; legionářský a prvorepublikový velitel); ministr vnitra **Juraj Slávik** (1890 – 1969; slovenský agrárník – právník a diplomat). V aparátu ministerstev exilové vlády působily další výrazné osobnosti, z nichž nejznámější je vedoucí vojenského zpravodajství generál **František Moravec** (1895 – 1966);

c) **Státní rada československá:** poradní orgán exilové vlády, skládala se z dalších československých politiků v londýnském exilu, vzdáleně hrála roli neexistujícího parlamentu, jejím prvním předsedou byl veterán sociálnědemokratické politiky **Rudolf Bechyně** (1881 – 1948).

Exilová vláda mj. jmenovala velitele jednotek a útvarů **československého zahraničního vojska**; zmíníme se o nich v souvislosti s jejich konkrétními válečnými činy.

2. Domácí občanský odboj:

Organizovaný protifašistický **odboj československého lidu** se dělil na **občanský a komunistický** (komunisté zastávali zvláštní, vyčleněnou pozici z několika důvodů, které vysvětlíme níže). Občanský odboj byl od počátku **spojen** svými postoji i organizací s **československou exilovou vládou**. Tvořily jej především **3 složky**:

a) **Politické ústředí:** skládalo se z **prvorepublikových politiků**, působilo ve velkých městech, v čele stál více než sedmdesátiletý **Přemysl Šámal**, někdejší vůdčí osobnost tajné protihabsburské Maffie. Z dalších členů PÚ jsou pro dnešek nejznámější národněsocialistický právník **Prokop Drtina** (1900 – 1980) a agrárnický ekonom **Ladislav Feierabend** (1891 – 1969); oba však brzy emigrovali do Londýna (Drtina 1939, Feierabend 1940 – stal se ministrem financí Benešovy vlády).

b) **Obrana národa:** působila po celém území protektorátu, tvořili ji mnozí **důstojníci a další vojáci** československé armády, **sokolové, sportovci, ale i učitelé, živnostníci, dělníci aj.**, celkem až téměř 100 tisíc lidí. ON představovala nejzdatnější složku československého odboje, neboť její jádro tvořili lidé rozumějící vojenství, fyzicky a střelecky zdatní a přijímající riziko ztráty života.

Vůdčí osobnosti ON se politicky blížily pravému, konzervativnímu křídlu prvorepublikové politiky. ON organizovala emigraci důstojníků do spojeneckých armád, výzvědnou činnost, vytváření tajných skladů zbraní, přípravu diverzních akcí, sledování kolaborantů apod. Prvním velitelem ON byl generál **Josef Bílý** (1872 – 1941), proslulou se stala skupina **Tři králové**, kterou tvořili **Josef Balabán** (1894 – 1941), **Josef Mašín** (1896 – 1942) a **Václav Morávek** (1904 – 1942).

Generál Josef Bílý

c) Petiční výbor Věrní zůstaneme: byli to levicovní intelektuálové – organizátoři vlastenecké petice **Věrní zůstaneme** z doby Mnichovské krize 1938. Orientovali se na nenásilný odboj, pro dnešní veřejnost je z nich nejznámější národněsocialistická poslankyně **Milada Horáková** (1901 – 1950)

Koordinační centrum domácího občanského odboje se nazývalo **ÚVOD (Ústřední vedení odboje domácího)**.

3. Komunistický odboj:

Zvláštní postavení Komunistické strany Československa v odboji bylo dáno jednak tím, že šlo o jedinou větší prvorepublikovou stranu, která nebyla členem Pětky, jednak tím, že KSČ – v souladu s německo-sovětskými pakty a se stanovisky Kominterny – zastávala v letech 1939 – 1941 **názor, že vypuknuvší válka je z obou stran válkou imperialistickou** (agresivní). V praxi se to projevovalo tím, že komunisté kladli vinu za válku nejen nacistům, ale i appeaserům a Benešovi jako jejich někdejšímu spojenci, a proto si udržovali odstup od londýnské exilové vlády.

Nejsilnější stránky komunistického odboje vyplývaly ze skutečnosti, že **KSČ byla zakázána již za druhé republiky** (na podzim 1938), takže si vytvořila **propracované odbojové struktury** ještě před příchodem nacistů. Vůdce strany **Klement Gottwald**, ač hýřil razantní rétorikou, již v listopadu 1938 uprchl do **Moskvy**, kde se svými spolupracovníky, komunistickými poslanci **Rudolfem Slánským** (1901 – 1952) a **Janem Švermou** (1901 – 1944), aj., vybudoval **zahraníční vedení strany**, které posléze vydával za paralelu k londýnské vládě, neboť navázal kontakty s vlivnými sovětskými politiky včetně **Stalina**. **Domácí komunistický odboj** – funkcionáři Antonín Zápotocký (1884 – 1957), Antonín Novotný (1904 – 1975), novinář Julius Fučík (1903 – 1943) aj. – byl soustředěn kolem **ilegálního ústředního výboru strany**, věnoval se (v ilegálním Rudém právu) šíření komunistických interpretací aktuálního dění, ukryval pronásledované antifašisty apod.

Bitva o Británii

První velkou bitvou Druhé světové války se stala **letecká Bitva o Británii**, dodnes nejproslulejší vzdušné střetnutí všech dob. **Německo** totiž po ovládnutí západoevropské pevniny zahájilo mohutnou vlnu leteckých útoků, bombardovacích i stíhacích, na jižní Anglii včetně Londýna s cílem **připravit půdu pro námořní invazi na Britské ostrovy**. Britové, posílení také vojáky jiných národností, postavili proti tomuto záměru heroickou obranu. Země vedená premiérem **Churchillem**, který hned po nástupu do funkce v květnu 1940 oznámil Britům, že jim nemůže slíbit nic než krev, dřinu, slzy a pot, se koncentrovala na jednotný postup proti nejdramatičtějšmu ohrožení, jaké jejich země kdy zažila. Počínaje sofistikovanou protileteckou ochranou civilistů přes palební sílu protiletadlových zbraní až po znamenité výkony stíhacích letců, podařilo se poprvé od začátku války postavit Ose do cesty překážku, kterou nebylo možné zdolat.

Německá luftwaffe zahájila sérii útoků **13. srpna 1940** a vrhla do boje asi 2 800 letadel různých typů. Proti nim Britové mohli nasadit asi 650 stíhaček. Na britské straně ovšem stál objektivní fakt, že jejich obrana využívala pokročilejší radary než Němci a že britské zbrojovky dokázaly plynuleji než německé nahrazovat zničené stroje. Obě strany nejprve utrpěly těžké ztráty. Vrchní velitel německých leteckých operací maršál Hermann Göring se pak rozhodl zlomit Brity rozsáhlým **bombardováním Londýna** a okolí. Koncentrace na brutální ničení civilních cílů však ubrala Němcům sílu potřebnou pro letecké souboje a Britové získali ve vzduchu převahu. V britském letectvu (Royal Air Force) se vyznamenali také letci českoslovenští, polští aj. Některé osobnosti z jejich řad se staly velmi proslulými: **František Fajtl** (1912 – 2006) bojoval v letectvu po celou válku, v r. 1942 byl sestřelen nad Francií, ale dokázal se po dobrodružném putování vrátit do Anglie a znovu se zapojit do bojů, **František Peřina** (1911 – 2006) při obraně britského vzdušného prostoru v r. 1940 během 3 dnů sestřelil 7 německých bombardérů, a nejúspěšnějším stíhačem celé Bitvy o Británii se stal **Josef František** (1914 – 1940), který bojoval v řadách polských letců a sestřelil nejméně 17 německých letadel (zahynul při hlídkovém letu).

*František Fajtl,
František Peřina,
Josef František*

*Německý
víceúčelový
bojový letoun
Junkers
a britská
jednomístná
stíhačka Spitfire*

Němci vážně poškodili **Londýn** a některá jiná britská města (nejvíce středoanglické **Coventry**) a zabili **23 tisíc civilistů**. Ztratili však přes 1 800 letadel, zatímco Britové 915 strojů. Bitva, jejíž konec byl pozvolný (v rozmezí 31. 10. 1940 / 31. 3. 1941), se stala prvním spojeneckým vítězstvím ve válce, Němci však oprávněně počítali s tím, že dosáhnou nových vítězství jinde.

Britské vítězství ve východní Africe

V létě **1940 Italové zaútočili z Etiopie** (kterou ovládali od r. 1936) **na britské kolonie** ve východní Africe, především na **Keňu a Britské Somálsko**, a dobyli tam rozsáhlá území. V první polovině r. **1941** však **Britové** nejenže **Italy vyhnali**, ale také od nich **osvobodili Etiopii**, kam se tedy vrátil císař Haile Selassie I. Východoafrická fronta byla ve Druhé světové válce **prvním bojištěm**, kde se boje uzavřely **kapitulací Osy** a **vítězstvím Spojenců**: šlo však o odlehlou a méně významnou oblast.

Počátky bojů na Balkáně a na Blízkém východě

Na **podzim 1940** se do války vydatně zapojili **Italové**. Rozpoutali boje na **Balkáně** (v **říjnu 1940** z Albánie, kterou okupovali od jara 1939, zaútočili do **Řecka**) a v **severní Africe** (v **září 1940** vpadli ze své severoafrické kolonie Libye do **Egypta**, který byl samostatným královstvím, ale kde setrvalo britské vojsko k ochraně Suezského průplavu). V obou případech však narazili na houževnatý odpor.

Řekové se nejen ubránili, ale podnikli **protiútok**, jímž ovládli část Albánie. Podpořili je **Britové**: nejprve z námořní a letecké základny nově zřízené na Krétě (říjen 1940) a pak i přímým vyloděním na řecké pevnině (březen 1941).

Na přelomu let 1940 a 1941 **Britové** z Egypta nejenže **italský útok odrazili**, ale také dobyli východní Libyi. Podpořili je v tom vojáci zahraničního francouzského odboje (**Svobodné Francie**): velel jim **Charles de Gaulle** a jejich základnou byly francouzské kolonie zaujímající většinu Sahary a přilehlá území. Tyto jednotky přešly poušť (z dnešního státu **Čad**) do jižní Libye a dobyly tam skupinu oáz Kufra: tím se obnovily (po více než půlroce) francouzské boje na straně Spojenců.

Po neúspěchu v letecké Bitvě o Británii **Německo** začalo uvažovat o novém útoku na Britské ostrovy, tentokrát ovšem mělo jít o akci početné fašistické koalice. Němci vyzvali Sovětský svaz k účasti a nabídli Rusům vliv v Indii. Moskva však žádala silné pozice (včetně vojenských základen) na Balkáně. To Němce rozladilo, neboť si tato území nárokovali výhradně pro sebe kvůli přístupu k rumunské a blízkovýchodní ropě. **Německo-sovětská jednání** tak skončila **neúspěchem** a Německo se rozhodlo pro mohutný útok Osy proti Sovětskému svazu.

Ovšem balkánští diktátoři – s výjimkou Rumunů, doufajících v návrat Moldavska, které Rusové anektovali r. 1940 – nebyli k válečnému dobrodružství příliš ochotní. Na **jaře 1940** tedy **Němci vpadli do Jugoslávie a Řecka** (v Řecku podpořili již válčící Italy, zatímco Řekům pomáhali Britové).

Jugoslávská a řecká armáda rychle kapitulovaly (a Britové byli donuceni opustit Řecko), ale v obou zemích se rozvinul intenzivní **partyzánský odboj**, v němž vůdčí roli hráli **komunisté**. Vůdce **jugoslávských partyzánů** a zároveň předák tamějších komunistů **Josip Broz Tito** (1892 – 1980) se stal vůbec nejproslulejším partyzánským bojovníkem celé Druhé světové války. Své bojovníky postupně proměnil v silnou pravidelnou armádu, přestože Německo uskutečnilo anexi Slovinska a iniciovalo **vznik loutkového klerofašistického státu Chorvatsko** (vládnoucí hnutí se tu nazývalo **ustašovci** = povstalci).

V **únoru 1941** byli Italové v severní Africe vysvobozeni z defenzivy vyloděním **německého vojska** (jeho hlavní část se nazývala **Afrikakorps**), vedeného **generálem** (vzápětí povýšeným na **maršála**) **Erwinem Rommelem** (1891 – 1944). Rommel byl nejvýraznějším představitelem té části německého důstojnictva, kterou tvořili přesvědčení němečtí nacionalisté, kteří však zároveň pohrdali nacisty a celou jejich stranickou mašinérií včetně SS. Rommel dokonale ovládal taktiku tankových bojů a porazil Brity (vedené generálem Claudem Auchinleckem, 1884 – 1981) v několika bitvách. Mezi nejtěžší střetnutí patřilo německé obléhání libyjského přístavního města **Tobrúku**:

město hájili Britové s pomocí Australanů, Poláků a **Čechoslováků**: necelé tisícovce československých vojáků velel podplukovník (později generál) **Karel Klapálek** (1893 – 1984), který kdysi bojoval jako legionář u Zborova, pak ve 30. letech působil v posádce v Českých Budějovicích, na začátku války se zapojil do Obrany národa, před zatýkácí akcí gestapa unikl do Británie a stal se jedním z nejvýznamnějších velitelů československých zahraničních vojsk. Čechoslováci se podíleli na obraně Tobrúku v letech **1941 – 1942**.

Fakt, že i v řadách nacistů existuje napětí, prokázala bizarní epizoda z **května 1941**. Tehdy prominentní nacist **Rudolf Hess** odletěl o své vůli do **Velké Británie**, aby jí nabídl separátní mír:

byl tam ovšem okamžitě zatčen, po odsouzení na doživotí se stal nejdéle vězněným válečným zločincem všech dob a nakonec – více než čtyři desetiletí po válce – v r. 1987 v berlínském vězení spáchal sebevraždu oběšením ve věku 93 let.

7.4.6 Druhá etapa války (1941 – 1942): Vrchol moci Osy

7.4.6.1 Invaze Osy do Sovětského svazu a jeho zapojení do koalice Spojenců (1941)

22. června 1941 Osa zahájila drtivým útokem válku proti Sovětskému svazu. Hlavní roli tu samozřejmě hrálo Německo, ale účastnily se také Rumunsko, Finsko, Maďarsko, Slovensko a Itálie. Do boje Osa nasadila asi 3,8 milionu vojáků (Rusové měli zhruba o 1 milion méně), téměř 4 tisíce tanků a téměř 5 tisíc letadel (Rusové měli asi 1 500 tanků a zhruba 1 500 letadel). **Nová, východoevropská válečná fronta** byla dlouhá **přes 3 000 km.** Akce, kterou Němci nazvali krycím jménem **Plán Barbarossa** (podle mocného římskoněmeckého císaře Friedricha I. Barbarossy z 12. století), dodnes zůstává největší pozemní válečnou operací všech dob. Již první den bojů Němci zničili asi 1 200 sovětských letadel (podobně jako v Polsku r. 1939 většinu z nich ještě dřív, než mohla vzlétnout) a 28. – 29. června dobyli první velká města – běloruskou metropoli Minsk a lotyšskou Rigu. **Útok Osy vedl 3 směry: severním k Leningradu** (velitel maršál Wilhelm von Leeb, 1876 – 1956), **středním na Moskvu** (maršál Fedor von Bock, 1880 – 1945) a **jižním do Černomoří** (maršál Gerd von Rundstedt). Všichni tři němečtí velitelé, příslušníci militaristické pruské šlechty, měli rozsáhlé zkušenosti přinejmenším ze západoevropské ofenzivy 1940 a již tím překonávali své sovětské protivníky.

Zahájení války na východě Evropy však vyvolalo ve světě rozsáhlé **projevy sympatií s napadeným Sovětským svazem.** Již 22. června **Churchill** označil **Sovětský svaz za britského spojence** a o dva dny později **Franklin Roosevelt**, prezident neutrálních Spojených států, prohlásil, že jeho země poskytne **Rusům všemožnou pomoc.**

Zatím však Němci na sovětském území postupovali vpřed a dobyté oblasti za nimi obsazovaly **jednotky SS**, které nastolovaly **okupační správu** zavádějící mj. **norimberské zákony:** např. již 25. června došlo v Litvě k německému pogromu na Židy, jemuž padlo za oběť asi 3 800 lidí.

Obsazování nových území se silnými židovskými menšinami podnítilo **nacisty** k plánu na **masové, průmyslové vyvražďování veškerého obyvatelstva židovského původu:** tuto praxi zahájili v červenci 1941 a prudce rozšířili od ledna 1942.

Atlantická charta

V **srpnu 1941** spolu na palubě válečné lodi u kanadských břehů jednali vysocí představitelé Velké Británie a Spojených států, **Churchill a Roosevelt.** Ačkoli Spojené státy byly vůči válce neutrální, poskytovaly Velké Británii a posléze dalším Spojencům válečný materiál (podle zákona Cash and carry – Zaplat' hotově a sám si odvez – z podzimu 1939). Obě velmoci se nyní dohodly, že budou **společně čelit agresi a dobovačné válce** a že budou

ve světě **prosazovat svobodnou a demokratickou politiku a svobodu v mezinárodním obchodu.** Dohoda byla nazvána **Atlantická charta.** V následujících 4 letech se k ní připojily další státy rostoucí spojenecké koalice, která se tak přeměnila v novou světovou organizaci – **Organizaci spojených národů**, jež nahradila dřívější, málo účinnou Společnost národů z r. 1920.

Bitva u Moskvu

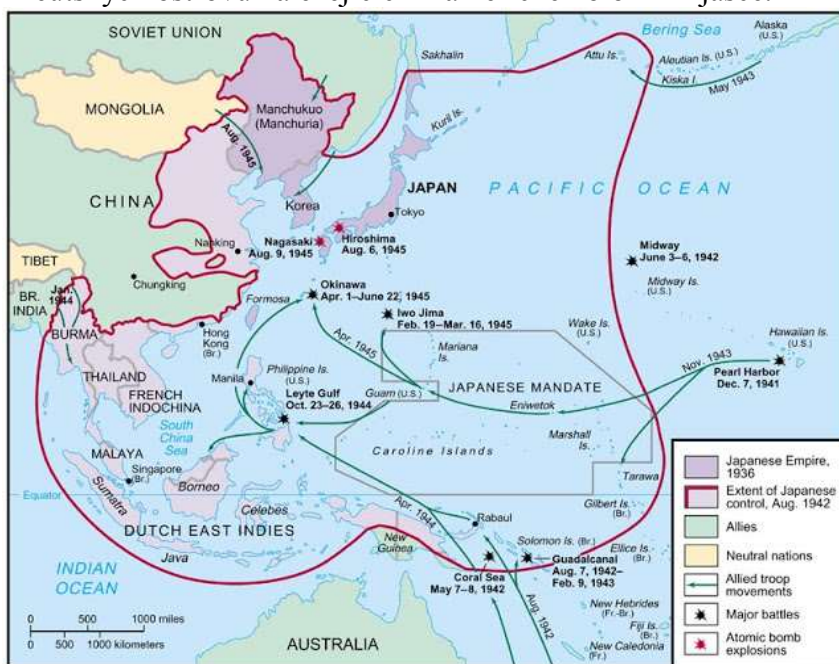
Sověští vojáci padali do německého zajetí po statisících. V létě 1941 Stalin, který již byl vůdcem komunistické strany a předsedou vlády, zkoncentroval navíc ve svých rukou všechny nejvýznamnější funkce související s vrchním velením sovětských ozbrojených sil. V prosinci 1941 Osa pronikla až k Moskvě a situace Rusů byla nanejvýš kritická. Stalin mj. trpěl nedostatkem kvalitních vojevůdců poté, co některé z nich dal ve 30. letech popravit kvůli údajnému protistátnímu spiknutí. 6. prosince 1941 sovětská armáda zahájila mohutnou protiofenzivu, jejímž základem se staly čerstvé vojenské útvary ze Sibíře. V bitvě u Moskvy sovětská armáda zvítězila a přinutila Němce poněkud ustoupit; byla to první pozemní porážka Osy v Evropě – více než 2 roky po zahájení války.

Rusové si vytvořili dobrou výchozí pozici pro další úspěchy i tím, že stihli Němcům před nosem demontovat technologie z mnoha továren, převézt je po železnici k Uralu, tam postavit nové továrny a rozjet v nich válečnou výrobu: celý tento proces dokázali stihnout i za 6 měsíců.

7.4.6.2 Vstup Japonska a Spojených států do války: japonský útok na Pearl Harbor (1941)

7. prosince 1941 vstoupili do války Japonci jako jedna z velmocí Osy: Překvapivým námořním a leteckým útokem zničili americkou vojenskou základnu Pearl Harbor na Havajských ostrovech a zároveň vpadli do mnoha zemí v Tichomoří: např. Thajsko dobyli během jediného dne a učinili z něj svého spojence.

Druhá světová válka se tak rozšířila na druhou stranu zeměkoule. Vstoupili do ní také Austrálie, Nový Zéland a další státy, posílené o americké i britské tichomořské jednotky. Ovšem rychlý postup Japonců byl impozantní: během půl roku ovládli prakticky celý Pacifik. Šlo o nejrychlejší vojenský útok ve světových dějinách. Propagandistický dopad měl i fakt, že Japonci okupovali část Aleutských ostrovů náležejících k americké kolonii Aljašce.

WORLD WAR II IN THE PACIFIC

13. Pátá etapa: Vrchol moci Osy (1. polovina 1942):

V Sovětském svazu Osa změnila směr útoku z V na JV k ropným polím u Kavkazu a rychle pronikla až k jihoruské řece Volze. Japonci ovládli prakticky celé Tichomoří: obsadili dokonce část US Aleutských ostrovů u Aljašky a podnikli nálety na Austrálii a Indii.

Prominentní mladí nacisté Reinhard Heydrich (zastupující říšský protektor) a Adolf Eichmann zahájili v lednu 1942 na konferenci ve Wannsee u Berlína plný provoz vyhlazovacích koncentračních táborů (Osvětim 1-3 aj.). Heydrich v letech 1941 – 1942 ve spolupráci s

nejvlivnějším sudetským Němcem, **Karlem Herrmannem Frankem**, zničil český domácí odboj a plánoval urychlenou deportaci Čechů do koncentráků i do Ruska k Severnímu ledovému oceánu.

Na jaře 1942 se stal terčem úspěšného atentátu z rukou československých parašutistů vyslaných z Británie (**Jan Kubiš, Jozef Gabčík** aj.: akce 27. 5., Heydrich zemřel 4. 6.) Atentát měl **celosvětový symbolický význam**: dokázal, že ani v centru okupované Evropy si Osa nemůže být jista svou mocí. Na tomto poselství nezměnilo nic ani následné nacistické vyhlazení českých obcí **Lidice a Ležáky v červnu 1942**, kdy zároveň atentátníci zahynuli v boji s německou přesilou v pražském kostele sv. Cyrila a Metoděje. Heydrich zůstal vůbec nejvýše postaveným představitelem Osy, který zahynul spojeneckými zbraněmi.

Šestá etapa (léto 1942 – začátek 1943): Přelom ve válce:

V **červnu 1942** ve čtyřdenní námořní a letecké bitvě u ostrova **Midway Američané** (generál **Douglas MacArthur** (1880 – 1964) tvrdě porazili Japonce a ukončili jejich expanzi.

V **říjnu 1942 Britové** (generál **Bernard Montgomery**, 1887 - 1976) porazili Němce (Rommel) u **El Alameinu** před nilskou deltou a přinutil je k ústupu. Na **přelomu let 1942 a 1943 Rusové** (maršál **Georgij Žukov**, 1896 - 1974) porazili Osu (německý maršál Friedrich Paulus, 1890 - 1957) u Stalingradu na Volze: to byl konec německých nadějí na přístup k sovětské ropě a navíc tu velké množství německých vojáků i výzbroje padlo do zajetí.

Od začátku r. 1943 se bojů účastnili **českoslovenští vojáci v rámci sovětské armády** (velitelé **Jan Kratochvíl a Ludvík Svoboda**: bitva u **Sokolova** aj.). Na **konci 1942** se **Američané** (generál **Dwight Eisenhower**, 1890 - 1969) vylodili v severní Africe, s Montgomerym (+ účast de Gaullových svobodných Francouzů) v Tunisku skřípli a dorazili tamější Němce a Italy (ale Rommel uprchl) a spojenecké armády se pak v létě 1943 vylodily v Itálii.

7. etapa války: Obnovení bojů v západní Evropě (1943 – 1944):

Italové svrhli **Mussoliniho**, kapitulovali a přidali se ke Spojencům. **Němci však vpadli do země**, Duceho osvobodili a začalo zdoluhavé spojenecké dobývání italské boty směrem k severu. Spojenci ovšem právě z Itálie podnikali série náletů na střední Evropu včetně Českých zemí.

V **létě 1943** Rusové potvrdili svou převahu vítězstvím v **tankové bitvě u Kurska**. Na podzim 1943 Rusové osvobodili Kyjev (významná účast ČS vojáků). V téže době se **Churchill, Roosevelt a Stalin** (Velká trojka) sešli na **Teheránské konferenci** a dohodli koordinaci společného postupu (GB/USA+SSSR) ve válce: Stalin ovšem odmítl myšlenku společných operací. **Na začátku 1944 Rusové zlikvidovali německou blokádu Leningradu** (trvala od 1941).

6. 6. 1944 se **západní Spojenci vylodili ve francouzské Normandii**, čímž znovuotevřeli západoevropskou frontu; v srpnu byla osvobozena **Paříž**.

https://commons.wikimedia.org/w/index.php?search=Coventry+cathedral&title=Special%3ASearch&go=Go&ns0=1&ns6=1&ns12=1&ns14=1&ns100=1&ns106=1#/media/File:Coventry_Cathedral_cropped.jpg

<https://www.wikizeroo.org/index.php?q=aHR0cHM6Ly9jcy53aWtpcGVkaWEub3JnL3dpa2kvU29lYm9yOlNjaGxlc3dpZ19Ib2xzZGVpbl9maXJpbmdfR2R5bmlhXzEzLjA5LjE5MzkuanBn>

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Polska_1939-1941.png

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/2/21/Winston_Churchill_cph.3a49758_%28cropped%29.jpg

https://www.wikiwand.com/en/Norwegian_campaign

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:The_Withdrawal_from_Dunkirk,_June_1940_Art.IWMAR_TLD305.jpg

